

Общественно-политическая газета
Ханты-Мансийского автономного округа – Югры

ХАНТЫ ЯСАҢ



www.khanty-yasang.ru

ПЯТНИЦА
13 февраля 2015 года
№ 3 (3423)

Основана 1 ноября 1957 года



Л. Спиракова верум хур

Тәм
номерән
лұңтаты:

4

Хән шуши мир
йис пұтрәт
ләрәмттү питсыйт

6

Хәнты ики
давәрт ләдъ
хәра тәтләсы

7

Әшкола нявремәт
пәта рәт ясаң
кәсупсы верәнтсы

10

Оләң мұвтәл
ләдъ оләңән
киника етәс

13

Болчары
әшкола
120 ода йис

Тәм хурн айдат хәнты учёный не Анастасия Антоновна Шиянова (Сязи). Лұв 2013-мит одн «Парные слова хантыйского языка (на материале шурышкарского диалекта)» немпи диссертация непек хәншәс па филологической наукайт кан-дидат нем холумтәс.

Грант вух нётупсы

Там ванан Югра мўв губернатор дэңкәр хә Г. Бухтин правительства мирхот тәс. Вәйтантаупсыһын дыв айдат ех верәт лэщәтты пәты кәсупсы верты олаңан путәртсәт.

Сырыя айдат ех тәп яң номинация хұват непека́т лэщәтты веритсәт. Интам ши вер йилпатсы. Ши тумпийн грант вух нётупсы иши нух алумсы. Там одн ши нётупсы вух 250 шурәс шойт арат еша павәтты рәхл.

Шит пәты сырыя лэщәтум верәт киньша «Творчество», «Карьера па профессиональная траектория», «Самоуправление», «Противодействие экстремизму и развитие межнациональных отношений»,

«Международное и межрегиональное сотрудничество», «Айдат хоттел ех» па «Молодежь, нуждающаяся в помощи государства» верәт хұват грант непека́т ханшты рәхл.

Мет апрәң, нумсәң па рәпата педә сәмәң айдат хуятат вантман тайдыт. Вантә, дыв ар әр пундәт, дәдн елды оса рәпатайн па вәдупсыһын сыр-сыр лавәрт суртәт тўңматман мира нётты. Шит шеңк ям!

**Ханты ясаңа тулмаштәс
Ирина САМСОНОВА**

150 мирхот лэщәтды

Ши олаңан Югра мўв оса тахи ех мирхот пурайн уша йис. Щәта путәр мәнәс, муйсәр мирхотәт, вандтупсәт округевн Славянской письменность па культура хәтләт па Литература од постәты пурайн лэщәтдыт. Уша йис, хуты 150 мултас мирхот верды.

2010-мит одн Россия мўв президент поступсы ши́рн Славянской письменность па культура хәтләт постәты питсыт.

Оса тахийн вәндтәты па айдат ех верәттәты комиссия кәща не Е. Молдановалупәс, Литература од вўраңан Интернет хуца «Югра литературная» немпи вер тывәс. Ши тум-

пийн лўв «Сборник югорской этнографии» киника етты олаңан ай тәс. Хәдүм киника эвәлт ин тәп олаңмит «Утварь обских угров» тывәс. «Одежда обских угров» па «Архитектура обских угров» киникайңан пәты худна вух кәншды.

Людмила ШУЛЬГИНА

2015-мит одн «Материнский капитал» вухәң нётупсы тайты хуятат нўша верәт тўңматты пәты ши вух эвәлт хәс шурәс шойт вўты веритләт. 2009-мит одн кәтхушъяң шурәс шойт вух еша вўты рәхәс.

Мосл ястәты, хуты йилуп од Ас хәдты тыләщ олаңмит хәтл вўш эвәлт нявремәт тайты аңкет вухәт 453 шурәс шойт мултаса мултаса нух алумсы. Шит мәнум од киньша 23 шурәс мултас шойт вуха аршәка йис.

«Материнский капитал» немпи вухәң нётупсы ишиты хәдүм верәта есәдты рәхл: вәдты хот йилпатты шира, нявремәт вәндтәйлды вера па аңки рәпитты пенсия есәдты

шир вәд.

2007-мит од вўш эвәлт Югра мўв хұваттыһын «Материнский капитал» немпи вухәң непека́т 80 шурәс мултас хәннехә еша павтәс. Ши кўтн 2014-мит одн 11 шурәс мултас хоттел ех.

Юхи хәшүм оләт иты округевн вәдты мир мет ар ши нётупсы вух вәдты-хоты хотәт йилпатты вера есәлдәт.

**Ханты ясаңа тулмаштәс
Ирина ПОСЛОВСКАЯ**

Округ депутатңан Е. Айпин па Н. Алексеева Сәрханл районан Угут кәртән вәсңан па щәта рәпитты хотәта, «Яун-Ях» община тахия яңхсәңан па шуши мир пида вәйтантайылсәңан.

Ашкола-интернат кәща хә Е. Титоренко нявремәт вәндтәты верәт олаңан ай павтәс. Депутатңан Пётр Бахлыков немпи Угут музей-хотн рәпитты хуятәт пида вәйтантайылсәт. Щәта рәпитты хуятәт музей пурмәсәт нух хәншты пәта, Танья похатур олаңан путрәт па П.С. Бахлыковән хәншүм непека́т киникайта лэщәтты пәта нётупсы вохсәт.

Угут пәльницайн мосты тохтүр ән тәрүмды. Пәльница вән кәща О. Сухова лупәс, хуты 2015-мит одн дыв хущеда те-

рапевт тохтүр рәпитты юхәтл. Тәп лўвәда вәдты хот мосл.

Угутн мет вән шуши мир община вәд. «Яун-Ях» хуши 509 хуят рәпитл, щит 168 хоттел ех. Л. Когончина депутат не кәрт па община верәт олаңан путәртәс. Лўв Кинямино кәртән вәдты 15 хоттел ех пәта нётупсы вохәс.

Щәлта депутатңан хуши вет хуят юхтәйлсәт, дыв арсыр нётупсәт вохсәт. Дыв вердал нух вантдыт па мосты нётупсәт дывәда лэщәтдыт.

**Ханты ясаңа тулмаштәс
Надежда ВАХ**

Шуши мир депутат не Н. Алексеева Ямал мўва, Ноябрьск воша яңхәс. Щәта мўвәт-автәт давадман тайты вер тәты ех мирхот мәнәс.

Мирхотн путәртсы, хутыса елды Сәрхәнд районан вәдты 14-мит вәнт шуши лепн «Газ-промнефть-Ноябрьскнефтегаз» эвәлт «Отдельное» немпи питы вуй вўты тахи хайты.

Мосл лупты, тәнял ши питы вуй вўты тахи немасыя кәсупсыһын нух питәс па дывәда ши вәнт шуши пўңәдн питы вуй вўты утомәсты рәхәс. Тәп щәта вәдты хоттел ех ән ләңхәсәт, дәдн дыв пўңәдн карты шўңк омәссы, вантә, и тахийн щәхәр вәд. Дыв округ дума шуши

мир Ассамблея тахия там нўша олаңан пища хәншсәт.

Ноябрьск вошн вән мирхот пурайн и нумса юхәтсәт, питы вуй вўты тахи еха ши хәнты хоттел кәща пида «Кашащты непека́т» еш пос пунты, дәдн елды щәхәр хуца питы вуй ал вўсы. Сәрхәнд вәнт вантман тайты хуятәта мосл елды ши хоттел ех пида ямсыева вер нух вантты, яма муй әнтә ши щәхәр хуца мўв сыстамсы.

**Ханты ясаңа тулмаштәс
Людмила СПИРЯКОВА**

Хот дәтты вухн мәлдыт

Там одн Югра мўвн вәдты 450 хоттел ех хот дәтты шира субсидия вух еша вўдәт.

«Доступное жильё молодым» немпи поступсы ши́рн там одн хәдүм тыләщ мәр субсидия вух мәты вера округ бюджет эвәлт 267 миллион мултас шойт вух мәнл. Шит 320 хоттел ех вух еша павәтләт. Тәндуп тыләщ 2-мит вўш эвәлт дыв уведомление непека́тн юхәтдыт.

Ши тухалпи кимит

квартал пурайн иши мәщ вера сот миллион шойт вух мәнл.

Мосл лупты, уведомление непека́т тәп 15 хәтл мәр тайты рәхл па ши хәтләт мәр «Ипотечной агентство Югры» тахия иса мосты непека́т тәты.

**Ханты ясаңа тулмаштәс
Людмила ЛОНГОРТОВА**

Ханнехэ вәлупсы ширәт тўңматлыйт

Тата мосванән Ас хәдты тыдәш 28-мит хәтәдн Ёмвошн РИЦ «Югра» немуп айкедәт әкәтты хәннехуятәт округев луватн мир вәлупсы ширәт тўңматты кәща хә Александр Сидоров пида вәйтантыйлдсәт.

Ши вәйтантупсы пур-
райн А. Сидоров лупәс,
лүв тәм юхи хәшум 2014-
мит одн арсыр хуятәт
пида сыр-сыр верәт
дәшәтәс.

Кәща хә яснәт эвәлт уша
йис, хути лүвела араттедн
541 пицма юхтәс. Югра
мүвевн вәдты ех ар пеләк
вәдты хот ән тайләт,
каврум па потум йиңк
пәта вух сухуптәты верәт
юврая лүңәтлдыйт. Итәх
хәннехуятәт полиция
муй прокуратуравевтама
рәпитты ширәт па рәпата
әнтәйтты олаңән хәншләт.

Округев луватн мир
вәлупсы ширәт тўңматты
кәща хә едды путәртәс,
муй ширн ар пеләк
хәннехә нүша верәт дыв
иципа веритты кемн
дәшәтлдәт. Итәх шосн
районәтн вәдты кәчайт

немасыя әд хуятәт пиц-
майт пида рәпитты каш
ән тайләт па ушәң-сашәң
ясәң ән мәдәт. Шит пәта
дыведа Ёмвош эвәлт
айкед китләт, дәдн мо-
сты верәт вәдты тәхиләдн
ат тўңматсәт.

Юволаңән А. Сидоров
лупәс, тәм юхи хәшум одн
кашәң хәннехә хәншум
нүша вер пида дыв веш-
ката па тўңширәңа
рәпитсәт. «Ай муй вән
әд хуят ювра верәт ищи-
па ямсыева артадәты
па дәшәтты мосл, тәп
щи пурайн дыв вәлупсы
ширел па нумәслад яма
йилдәт», – округев луватн
мир вәлупсы ширәт
тўңматты кәща хә юхи
хәшум ясәдн нәхмәс.

**Владимир
ЕНОВ**

Культура нух адумты вер

**Самоуправление немуп мирхотн вертут
верты олаңән путәр мәнәс, ши ут Югра гу-
бернатор Наталья Комарова верәнтәс. Лүв
лупәс, округевн шит дәшәтты пәты мосты
арат поступсәт вәдләт. Ши күтн непекаң,
хута пурмәсәт па шитәт верты ех немәт нух
хәншман вәдләт. Тәм пүдәң кәтлем шурәс хуят
пурмәс верләт. Ши вер әхтыин округев мир
арсыр непекаң ех пида рәпитләт па ЮНЕСКО
тәхи унтасн вандтупсәт дәшәтләт.**

Мойң ех ләтты пурмәсәт
ищи вердыйт, шит пәты
тәм пүш ремәслайт вер
мет мостәна вәдты питл.
2015-мит одн Югра мүйв
вудаң верәт мәнты питләт
– Сурдлимпиада, Мүвтел
биатлон кәсупсы, БРИКС
па ШОС немуп тәхәңән
мирхотәңән. «Хән ар-
сыр мүйвәт эвәлт мойң
ех юхтыидты питләт,
пурмәс верты мира шит
вудаңа питл. Ши хуятәт
аршәк вухн нәтты мосл.
Па нәмты, тынесты шир
хәннехәйта пурмәс верты

ад турастыйл, шәдта
мүйев культура дыдәна
тәйтты ат нәтл. Ивәнтды
непекаң ех научной
непекаңн вертут верты
олаңән нух ат хәншләт,
дәдн айлат ех ши олаңән
ат вәсәт», – мирхотәң еха
лупәс Н. Комарова.

Мосл лупты, Югра мүйв
2015-мит од пурмәсәт
верты па мүйев культу-
ра, история нух адумты
ода альсы. Губернатор
поступсы вүраңән шит
дәшәтты непека есәлсы,
шәта 60-кем вер хәншман

**Ас хәдты тыдәш 26-мит хәтадн «Югра»
немуп РИЦ хот йитн айкед хәншты па әкәтты
хуятәт округев губернатор дәңкәр хә Д. Ша-
повал, хотәт омасты вер вантман тәйтты
кәща ики К. Минулин па хотәт йилпатты
Югорской фонд тәхи кәща С. Макаров пида
вәйтантыйлдсәт. Вәйтантупсыин ар йитуп
хотәт йилпатты вер олаңән путәртсы.**

Ар йитуп хотәт йилпатты олаңән путәртсы

Д. Шаповаляснәт эвәлт
уша йис, тәмхәтл Югра
мүйвн хот тәйтты вера
550 миллион шойт вух
әкәтсы. Па мүйвәт кинь-
щи округев ямтәхийн вәд
– Россия мүйв хүваттыин
шит 52 процент арат.
Мет яма Когалым па Ём-
вошн вәдты мир ши вера
вух мәдәт. Нуви сәңхум,
Югорск, Нягань, Лан-
гепас па Урай вошәтн
80 процента мир вух
йилуп ширн сухуптәләт.
Сәрханл, Покачи, Меги-
он вошәтн па Нижневар-
товской районән тәп 40
процент арат вух ши вера
есәлды.

Мирхотн иньшәссы,
хәннехә хот тыныты пу-
райн хот йилпатты кеши

әктум вухәт еша вүты
веритл муй әнтә? Юхды
путәртсы, хути ши вухәт
еша вүты ән рәхл. Вәдты
хот тыныты хуят тәп хот
пәты аршәк вух вохты
веритәл. Ши тумпийн хот
ләтты кашәң хәннехә
яма уша верты мосл, муй
арат вух хот йилпатты
кеши вәд, дәдн артная вух
ән әкмәс.

Мосл ястәты, кашәң
хәннехә уша павәтты
веритәл, муй арат вух
хотәт йилпатты пәты лүв
әктәс па хән хот йилпатты
питды. Ши вер олаңән
ар йитуп хотәт дәшәтты
Югорской фонд тәхи сайт
хуши уша верты рәхл.

Ирина САМСОНОВА

вәд. Шит шуши мир
художникәт, киникайт,
пурмәсәт, хурәт эвәлт
верты вандтупсәт. Мүйвтел
мирәт рәт ясәт хәтлә
киникайңәң емәңхәтләт,
вандтупсәт, вертут верты
хәтләт па кәсупсәт
постәдыйт.

Ши тумпи окру-
гев ех ООН па XII-мит
Мүйвтел финно-угорской
мирхотәңәна Финлян-
дия яңхдәт, шәдта Мос-
квейн, Пулңавәт вошн
па Уренгойн вандтупсәт
вердыйт, венгрәт пида
вәтша рәпитты олаңән
путәртләт. Әхәт вүдәң мир
емәңхәтл, пүпи як, вурңа
хәтл па ай хоп кәсупсы
дәшәтты нумәс вәд. Ши
тухәдпи Юграйн шуши
мир вәлупсы олаңән Рос-
сия па округ научной
мирхотәт, конгрессәт
вердыйт. Лыпәт тыдәшн
III-мит пүш шуши айлат
ех пәты мирхот питл,
«Россия финно-угор-
ской мирәт Ассоциация»

вәйтантупсы дәшәтды, ай
тәхет потты тыдәшн «Му-
зейный альянс» немуп
II-мит мирхот верды,
VI-мит Мүйвтел археоло-
гической мирхот питл,
вән хәтлуп тыдәшн «Со-
временная финно-угор-
ская филология: теория
и практика» мирхот В.
Штейниц шәңәт 110 ол
йиты пурая постәды.

Шәдта нявремәта па
айлат еха арсыр верәт
дәшәтлдыйт. Шит «Леген-
ды Торум Маа», «Мирдет-
ства», хәнты па вухәд
контутәт, ләмәтсухәт эвәлт
вандтупсәт вердыйт, «Со-
звездие» немуп якты-
ариты хәр, рәт ясәң, ли-
тература вәты кәсупсәт па
олимпиадайт мәндәт. Эт-
нотуризм, мүйв-авәт, ар-
сыр хотәт вантты вер па
рүтышупсы ищи немасыя
дәшәтды.

**Губернатор айкедәт
ара китты тәхи
непека тулмашәтәс
Реональда ОЛЬЗИНА**

Хэн шуши мир йис путрәт лэрамтты питсыйт

1999-мит од вўш эвәлт Россия мўв президент поступсы щирн Российской наука хәтл постаты питсы.

Тәндуп тыдәш 5-митн ханты мир учёный, йис вәдупсы лэрамтты не Татьяна Владимировна Волдина Российской наука хәтл ешалт айдат вәндтыйлдыт ех па вошәң хуятәт пәты «Хантыйский фольклор: история изучения» немпи лекция лўнтәс.

Мет сыры Т.В. Волдина ай тәс, муй щирн 24 ол юхлы Ас-угорской мирәт институт тывәс. Щи арат од мәр лўв арсыр немәт тайс. Тәта ханты павухаль мирәһн учёный ех арсыр верәт нух лэрамтман нумсәң неpekәт хәншман рәпитлдәт.

Лекция пурайн Татьяна Владимировна путәртәс, хути йис

путрәт, моньшәт эвәлт арсыр мирәт оләһән уша верты рәхл. 1989-мит одн ЮНЕСКО ех йис путрәт, моньшәт, арат вәвәлдыт вер оләһән немасыя поступсы хәншсәт.

Татьяна Владимировна уша верәс, мәта пура вўш эвәлт ханты мир йис путрәт, моньшәт, арат нух хәншты питсыйт. Щиты оләт иса лапәт пура ортсәдә: 1-мит – 1840-1850-мит оләт, 2-мит – 1860-оләһмит 1900-мит оләт; 3-мит – оләһмит 1990-1920-мит оләт; 4-мит – 1930-1950-мит оләт; 5-мит – 1960-1980-мит оләт; 6-мит – 1980-1991-мит оләт; 7-мит – 2001- тәм пура вәнты.

Мет сыры па хон пеләк



эвәлт рәт мирәт учёныйтәсәтнухлэрамтты юхтыйлдсәт, щит венгерской учёной хә Антал Регули. Лўв мет сыры уша верәс, хути мадьяр, вухаль па ханты мирәт – и рәта вәлдәт. Щи юпийн финнәт Матиас Кастрен, Август Алквист, Куста Карьялайнен па па учёныйт. Оләһмит 1990-мит оләтн Россия мўв учёныйт ищи питсәт мўң ханты па вухаль мирәһлўв оләһән уша верты. 1930-мит одн Ленинград вошн увәс

мирәт институт пўншысы, щи пура вўш эвәлт шуши неpekәң ех ищи рәт мир ясәң муй культура лэрамтты питсәт. Оләһмит ханты учёный хә – Николай Иванович Терёшкин. Интәм мўң ханты па вухаль 40 мудтас учёный ех тайлдўв.

Ма щиремн, тыв юхтум хуятәта тәм лекция әмәш хәдәнтты вәс. Щи юпийн дыв Т.В. Волдина эвәлт арсыр верәт оләһән иньшәссәт.

Людмила СПИРЯКОВА

Ас-угорской институт йилдуп киникайт

2014-мит олн Ас-угорской институтн 37 арат йилдуп научной киника етәс. Тәм киникайт мўң хушсәвә рәпитты ех ләшәтсәт: ученыйт, научной сотрудникәт. Мәнум олн етәс: кәт монография, 24 вәндтәты методической пособия, кәт словарь, няд сборник, няд «Вестник угроведения» журнал па ай нявремәт пәта и киника.



В.И. Сподина «Время как универсальная мировоззренческая категория традиционной культуры (на материале обско-угорских и самодийских народов)» монография ләшәтәс. Ияха хәншум монография «Культурные филологические аспекты генезиса и трансформации исторических общностей коренных народов Югры».

Тәм киника институтн рәпитты ехлўв хәншум научной статьяйт питсәт.

Щи тумпи 1-5-мит классәң нявремәт вәндтәты пәта аршәк методической неpek етәс. А.Н. Волкова, А.А. Шиянова, редактор А.С. Песикова 1-5- мит классәң нявремәта «Занимательная грамматика хантыйского языка» (сәрхәнд ясәң) ләшәтсәт. Ф. А. Гизатуллина, А.А. Шия-

нова «Занимательная грамматика ненецкого языка (вәнт юрн ясәң)» версәт. М.В. Кумаева, А.А. Шиянова, Г.Л. Нахрачева «Занимательная грамматика мансийского языка» неpek хәншсәт. С.Ф. Прасина, А.А. Шиянова, Г.Л. Нахрачева «Занимательная грамматика хантыйского языка (ваховской ханты ясәң)» киника есәдсәт. В. Н. Соловар 3-4 классәтн вәндтәты пәта «Дидактический материал по хантыйскому языку» 5-мит классәтн вәндтыйлдыт нявремәта па сборник заданий и упражнений «Хантыйский язык (касум ясәң)» ләшәтәс. М.Ф. Ершов нявремәт пида семинарат верты пәта «История Югры в древности и средневековье» киника есләс.

Кәт йилдуп словарь етәс. Ю.В. Исламова, А.А. Пыхтева, В.К. Белобородов, Ю.В. Калемина «Русское слово на земле Югорской (опыт словаря старожильческих говоров Обь-Иртышского

Междуречья)» неpek ләшәтсәт. В.Н. Соловар «Хантыйско-русский словарь (касум ясәң)» киника хәншәс.

Кәт фольклорной неpek: Р.М. Потпот, редактор В.Н. Соловар «Касум ех путрәт, арат» па Е.Д. Каксина, редактор В.Н. Соловар «Әхәт юхан арәң ими» етсәт. Мәнум научно-практической конференцияйт пәта кәт сборник етәс: «Проблемы и перспективы этнокультурного и социально-экономического развития коренных малочисленных народов Севера» па «Филологические исследования обско-угорских языков: традиции, новации, итоги, перспективы». Ай нявремәт пәта етәс юрн ех моньш «Мысымпета тянкал» («Юрәң ай вое») – В.В. Комарова, редактор Н.Б. Кошкарёва, английской ясәңа Т.Г. Соловар тулмашәтслә, хураһн хурамаңа И.В. Соколова хәншәдә.

Елена СТЕПАНОВА

Компенсация вухн мадыйт

Йидуп поступсы ширн ар йитуп хотят йидпатты паты мир вух сухуптадыт. Интам итэх ханнехуятат компенсация вухн юхды маты питдыт.

Шит:

- Вудан Отечественной дадын далясум ёха;
- Вудан Отечественной дадь пурайн рэпитум хуятата;
- «Житель блокадного Ленинграда» мевд пост тайты ханнехуятата;
- немщатверум палтап касна хотатн омсум мира;
- ши хоттел ёха, мата рэтдал Вудан Отечественной дадь ханнухлад пунсат;
- па дадын далясум ёха (Афганистан, Чечня па па мыватн);
- радиация эвэлт мешаана ювум ёха;
- олаңмит, кимит па

хадмит группа кәши-мәш тайты хуятата па 18 ол венты мәшмәдтум нявремәта;

- репрессияйт пурайн нартамы шәкатум мира;
- «Ветеран труда» мевд пост тайты ёха;
- «Югра мыв ветеран труда» немпи мевд пост тайты хуятата.

Вудан Отечественной дадь пурайн рэпитум ханнехуятата ши компенсация вух 100 процент араттайн юхды сухуптады, па хуятата – 50 процент арат.

Ханты ясаңа тулмащтәс
Ирина САМСОНОВА

Рүтьщаты хәрәт дэщәтдыт

Нуви сәңхум районән тәм дүңән шуши мир рүтьщаты хәрәт дэщәтты паты мойдупсы вух холумтты щира кәсупсы мәнәс.

Ши тумпийн ипудяң кәсупсы мәнди ехпаты, хуйтат вүт кәртәта мойң ех паты рүтьщаты вер дэщәтты дәнхәләт.

Кәсупсы ши немәт хуват мәнл:

- рүтьщаты хәрәт паты иса мосты утат дәтты;
- районән, вошәтн муй вүт кәртәтн мойң ех паты рүтьщаты вер дэщәтты;
- мойң ех вой-хүд ведпәсдәты, сыр-сыр ханты верәта вәндәты

хәрәт дэщәтты;

- атәлт хоттел ех муй нявремәт паты шуши мир вәдупсы алдман рүтьщаты хәрәт дэщәтты;
- ханты мир пурмәсәт верты паты;
- вүт кәртәт мойң ех рүтьщаты хәрәт дэщәтты.

Иса грант мойдупсы паты 12 миллион шойт вух мәнл.

Ханты ясаңа тулмащтәс
Людмила СПИРЯКОВА

«Хошум хот» ванлтупсы

2015-мит одн 18-20-мит хәтләтн Сүмәтвош район Игрим вошн олаң пүш увәс мир пурмәсәт эвәлт «Хошум хот» немпи тынесты хәр дэщәтды.

Тыв Сүмәтвош, Нуви сәңхум, Манстәр районәт па Ёмвош эвәлт йис верәт яма вәты хуятат ияха әкәтдыт. Шит паты кашаң хәннехә тәта шуши мир йис пурмәсәт, хурамәт вантты па дәтты веритәл. Ши тумпийн йис верәт яма вәты хәннехуятат мойңа юх-

тум мир сәк, сух па паутат эвәлт сыр-сыр ай утыет верты вәндәләт.

Мосдәстәты, тәм әмәш па хурамәң ванлтупсы Сүмәтвош район, «Югра дыднуптәты» оса тахи ех па Игрим вош кәщәйт унтасн дэщәтды.

Ханты ясаңа тулмащтәс
Ирина НОВЫХОВА

Тәндуп тыдәш ветмит хәтәдн Ёмвош округ Пенсионной фонд кәща не Татьяна Зайцева айкел әкәтты хуятата ай павтәс, муй аратты рүтьщаты мир вухәт вәна версыйт па «Личный кабинет застрахованного лица» немуп тахи верум олаңән.

Пенсия вухәт вәна версыйт

Тәм пүдяң округевн 394 шураc мултас пенсионер рүтьщаты ех вәл, шит 24 процент мүн мывевн вәдты мир эвәлт. Кашаң ол рүтьщаты хуят нядкем процента ара йид. Россия мывәт эвәлт Ямал па Чеченской Республикай ищиты вер вәл. Т. Зайцева лупәс, 2025-мит одн Ёмвош округн 500-кем шураc рүтьщаты ех вәдты питл.

Тәндуп тыдәш олаңмит хәтәдн 373-кем шураc ехә пенсия вухәд 11,4 процент араттыя вәна версыйт. Сыры нумәс вәс 7,5 процента шит верты. Вантә, юхи хәшум тыдәшәт тынәт вәна йисәт, шит паты рүтьщаты ех аршәк вухн мәсыйт. Сыры округевн күтуп пенсия 17,4 шураc шойт арат вәс, нух нәтум вух пида интум 19,3 шураc шойт вүша йис.

Вән кер тыдәшн социальной пенсияйт ищит нух адумдыйт, интум венты рэпитты рүтьщаты ех вәйт дор тыдәш вүш эвәлт ищи аршәк вухн сухуптәты питдыт.

Тәм ванән РФ Пенсионной фонд «Личный кабинет застрахованного лица» тахи пүншәс. Кашаң хуят интам шир тайл, щәта юкан тахи верты па шит унтасн вухәд олаңән мосты ут уша павәтты, щәдта Пенсионной фонда пицма хәншты муй шив яңхты паты хәншанышты. Айлат ех шир тайләт уша верты, муй арат вухәша павәтты питдәт, хән рүтьщатыя мәнләт. Мосд лупты, «Единый портал государственных услуг» немуп тахи унтасн хәннехуятата ищи «личный кабинет» пүншты рәхл.

Реональда ОЛЬЗИНА

Тәм тыдәш сәм мәш олаңән уша верты рәхл

Тәндуп тыдәш олаңмит хәтл вүш эвәлт 28-мит хәтл венты Югра мывн сәм мәш тайты хәннехуятат нух вантдыт.

Ши хәтл паты Югра мыв мир лекшитты па ямәлды тахетн арсыр вөйтантупсәт, дүнтупсәт дэщәтдыт. Шит паты кашаң хәннехә тәм хәтләтн пәдъница яхәтты веритл, дәдн кәды дәр хуват вур давәртшәка йиты вер (рүщ ширн давение) олаңән, хәннехә кәдыйн муй па па кәшет олаңән уша верты.

Вантә, тәм йисн давение мәшн 20-30 процент

арат мир кәшитл. Пиршамум хәннехуятат күтн 50-65 процент хуят ши кәши-мәш тайләт.

Кашаң хәннехә вәл, хуты тәлаңа вәдты шир – шит мет вән унтас! Шит паты рүтьщаты хәтләтн пәдъница яңхаты па уша вераты, сәм мәш тайләты муй әнтә.

Ханты ясаңа тулмащтәс
Ирина ПОСЛОВСКАЯ

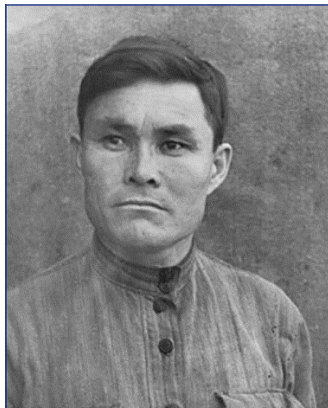


Там пұш Россия па округ дуваттың 70 тәд Победа хәтл постаты питды. Мұң, газетайн айкеләт әкәтты па кәншты ёх, немәсыя кашаң есәдты непекевн далъ хәрн ухлад пунум хуятат, юхи юхтум, далъ пурайн рәпитум ёх олаңаң хәншты питдүв. Нын мўңева ши мир олаңаң ай павәтты па хурәт китты веритләты. Электронной адресәв тамәш: luima@ugracom.ru, ши тумпийн па пәчта хұват: 628011, Ханты-Мансийск, Комсомольской вош хулы, 31, «Хәнты ясаң» газета редакция.

Далъ хәра тәтләсы

Тәк кәртән вәдүм па рәпитум айлат хә хуятат вән икет пида имуртән далъ хәра тәсыит. Вұракәт мұң мўвев эвәлт йира пәратты пәты увәс тәхетн ям вой-хұд велпәсдәты хәннехәйт далә вұсыит.

Семён Игнатьевич Новыхов хұдвелпәсдәты ух хәя вәс па ешавәс па далә аләмәсы. Вантә, хәнты па вухадъ ёх вәнт вой велты шәңк ушмарәң вәсәт, пушкән эвәлт есәдты яма хошсәт. Лұв 1941-1942-мит оләтн Волхов мўвн даләясәс па вән кер тыләшн ёшл лавәрта мәшмәлсы. С. Новыхов хұв мәр лекшитсы па юхи китсы. Ши юпийн



рәт мўвәда керләс па ар ол Тәк, Пәкәр, Түтлейм кәртәтн рәпитәс.

Семён Игнатьевич юдн омәсты аң веритәс па хұдвелпәсдәты ухләңкәр хәя павәтсы. Ши тарум далъ олаңаң нявремдала кашды путәртәс. Хотәң ёхладн хурәт па мевәл послал шавиман тайдыит. Светлана эвиелн далә янхум верлад нух хәншсыит. Там хуятәв нумәсн иса ашиел далә янхум верәт вәлдәт. С. Вениаминова Вадим хилыелн ашиел вұракәт пида даләясум верәт ияха әкәтсәңаң па ши олаңаң немасыя ванлтупсы ләшәтсәңаң. Вантә, вудаң далъ пура верәт немәсыя непека хәншсәлә, хурәт компьютера пунсәлә. Шиты хилыдал күтн вән аншәщел па щәтыщәщел далъ верәт хәшдәт па вәдты питләт.

Мет сыры лупты мосл, муй ширн катрайн Новыхов рәтәт Ващдор кәртән вәсәт. Лұв рәтләд әр аң шадитсәт па така рәпитсәт. Хән колхозәт версыит, ши артән дыв хотәң войдал шив мәты партсыит. Вән вой пәкәт шәштыин юлта хәшум мисәт тәп-тәп сема калсәт. Ай кәртәң ёх мисәт па довәт унтасн колхозәт вәна енумсәт. Ши пурайн мир ата-хәтлә план тәруптәсәт. Вантә, кәртәң хотәң ёх летут сопәсдәсәт. Далъ хәра китты пәты икет, имет, нявремәт имуртән рәпитсәт. Семён Новыхов колхоз кәшәя Түтлейм па Пәкәр кәртәңаң павтыылсы. Кәшәя 16 ол рәпитәс, 10 ол – Пәкәр кәртән, 6 ол – Түтлейм вошн. Ши пурайн кашаңхуятрәпата тайс па яма рәпиттәд пәты ишәкты непеке муй па вухн, пурмәсән мәсы. Имет па икет ши юпийн мет хәршия рәпитсәт. С. Новыхов колхоз ар вой-хұд план тәруптәты па верәт тәса ләшәтты пәты Почётной грамота непекаәтн ар пұш

юкантыылсы. Түтлейм кәртән мир әшкола, нявремәт вәдты-ходты хот, пәдъница, сохл ваньшты па ши тумпийн арсыр тәхет тайсәт. Икет ияха нәтәсмән хотәт омәссәт. Сыры дыв шив юхәтмедн кұлупн вәсәт, әхәт па хотәңаң исәт. Дын имед пида нивл няврем енмәлсәңаң, хотәң вой иши ар тайсәңаң. Лұн мәр дын нявремдал пида турн сәвәрсәт, ходупән хұд катәдсәт, эвиеләд хұд эвәлт летут верты нәтсәт. Эвиеләд непекаәңаң исәт, Валя па Лиза – леккара, Света – нявремәт вәндәтәты неңа, Нина – киника лұңәтты хотн рәпитты хуята. Пухдал худыева Тәк кәртән рәпитсәт.

Далә янхум хә Семён Игнатьевич «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.», «Двадцать лет Победы в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.» мевәл посәңаңаң катлуптәсы. Мосл лупты, интам хотәң па кәртәң ёхладн иса нәмды. Кашаң далә тўвум хә хуят, тарум далъ хәрн мәшмәлсы, юхи юхтуптылүм па керлүм хәннехә округ пәты әр аң шадитәс па ям вәлупсы пәты така рәпитәс. Далън ухлад пунум хуятат иши нәмман тайдыит, кашаң кәртән кев сохл доньшсы па щәта дыв немдал хәншман вәлдәт.

Вән пәмәшипа ясталум Светлана Семёновна Вениаминова эведа, лұв ашиел далъ па рәпата верәт пәхла әкәтсәлә па Вадим хилыел пида непека хәншсәдәң.



Ма ланхалум, дэлн рэт яснэм ал вэшас

Там одн Нуви санхум, Сүматвош, Ёмвош, Сэрханл, Октябрьской, Нефтеюганской, Нижневартовской па Кондинской районатн 29 ашколайн 1612-кем ханты, вухаль па юрн няврем рэт ясан вэндтэдт.

Ши тухалпи нявремат давалты яң хотн 255-кем пушх рэт ясанн путартты вэндтэдт. Ашколайт хуши ай ёх рэт ясан па литература тумпи шуши мир культура, мүн мўев историа олаңан уша паватлэт, вой-хўд ведпаслэты, щадта пурмас верты па шуши мир щирн касты вэндтэйдлэт. Кашан ол вэншак пухат па эвет паты рэт ясан па литературавернанолимпиада вэдлэд. Ас халты тылашн ханты, вухаль эвет па пухат, хуйтат 9-11-мит классатн вэндтэйдлэт, олимпиадая юхтэйдсэт. Олаң пўш «Дылаң союма» янхты нявремат ищи кассат. Ёмвоша йиты едпийн дыв юдн па районной касупсэтн нух питсат.

Мосд лупты, мет олаңан там касупсы 1996-мит одн версы, ши пурайн округ ашколайт эвалт Ёмвоша халум хуят юхтыдас. Там пўш олимпиада хасмит пўш вэс, нядхушьян эви-пух кўтэлн кассат. Хантэт эвалт олаң тахия Альберт Молданов (Касум) питас, кимит тахийн – Алексей Лельхов (Поднават), халмит тахийн – Анжела Арантеева (Угут) вэд. Вухалят кўтн олаң тахия Евгения Ромбандеева (Саранпауль) ёша павтас, кимит тахия Екатерина Пашина (Ным Нярьёх) питас, халмит тахийн Татьяна Кутмарова (Шугур) вэд. Вэн ёх эвалт хантэт ханшум непекат Валентина Соловар, Евдокия Нёмысова па Ирина Молданова арталдас, вухалят эвалт Диана Герасимова, Елена Акбаш па Светлана Динисламова ши непекат

нух вантсат.

Касупсысухнумюпийн шуши мират Ассамблея кэща Еремей Айпин кашан эвия па пуха сертификат немуп непек мойдас. Ши тухалпи олимпиадайн нух питум



ай ёх образование департамент рэпатнекатн диплом непекн па вухн малдыт: олаң тахия паты вет щурас шойт, кимит тахия паты – няд щурас, халмит тахия паты – халум щурас. Мойлупсэтара ортумн Е. Айпин дывела лупас: «Там од РФ президент Владимир Путин Литература ола нематсэдэ, Югра губернатор Наталья Комарова 2015-мит од Мўев мират, культура, историа па пурмас верты вер нух алумты од немн пунсэдлэ. Щит мўева мэстаты ям вер. Вантэ, рэт ясан па литература – шуши мират вэлупсийн вэн вера вэд. Ям, хэн ашколаятн па районатн вэдлэты касупсэтн нух питдаты па па эвет-пухат киньши рэт ясан яма вэдаты. Хантыя па вухалы ханнехэ лўңтасл, хэн рэт ясанл вэдлэ». Нявремат ши олаңан вэдэт, щит паты и хуят



ай ёх иты ищи пемащипа непекн па мойлупсийн катлуптасыйт. Тамиты 2015-мит одн ханты, вухаль па юрн яснатн олимпиада манас.

Касупсы тухалпи учительт мирхотн путартсат, муйсар йилуп программат па киникайт нявремат вэндтэты паты там пўдьян ханшлэт. «Ханты ясан» па «Луима сэрипос» непекан ашколайта юхтэйдлан, щит паты неңатиньшассум, щадсаты урокаты путрат вўйлялэт муй антэ? **Лариса Карпенко** (Ным Нярьёх) лупас: «Луима сэрипос» эвалт тэп амаматщет па моньшат вўйлялудм». **Софья Каксина** (Касум): «Сыры ханты газетайн ай словарикат ханшман вэсат, нын аршак щимаш утвератн, дэлн щитатхулт эвалтсэдлам па урокатын нявремата мийдяслам. Сыры нэдам амаматщет етэйдсат, интум щитат иса антэм. Евдокия Каксина стихат па Тимофей Молданов ай путрат ищи ханшаты. Ям дэлн вэс, хуратпида щитаткиетсат, эвет-пухат пида урокатын щитат дэлн вэндтасўв. Щимашутат мўева шеңк мослэт». **Полина Нюгломкина** (Угут): «Ханты ясан» ашколаева юхтэйд. Мўн сэрханл путар сувн путартлўв, щит паты ши непек лўңатты иса ан веритлўв».

Реональда ОЛЬЗИНА

Полнавт кэртән вэлты ими

Ар ол мәр Полнавәт кэртән ханты имие Людмила Васильевна Туполева вәд. Лұв ванкұтды «Ханты ясаң» газетаева путрәт, хурәт, кэртәң вәлупсы олґаңаң па нявремәт олюпн ханшум непекәт китл.



Л.В. Туполева

Людмила Васильевна 1960-мит одн ай кер тылаш Сұмәтвош районан Сэй нюд кэртән сема питәс. Аңкел - Ани-сья Ивановна Молданова - сырыя Ваньшавәт кэртән рәпитәс. Айтелн Людмила аңкаңкел Анна Игнатъевна Неттина пидә Тәк кэртән вәс. Тәкн хәтл мәр нявремәт лавәлты хота яңхәс. Шәлта еша Сэй нюд кэртән аңкел пидә вәс, ашкола вұша юмалн юхды Тәка керләс. Аңкаңкел пидә

лұң пурайн воньшұмут воньшты яңхәсәң: вур-ты воньшұмут, мәрәх акаґтсәң. Вәна пелка ювум ханнехә хот войт тәйс: мисәт па довәт. Әхәтшәк аңкаңкел кәшаңа йис, щит пәты тәпловтәйтәпитәс. Ван-тә, дов әхәдн тұтьюха, йиңка, турна яңхты рәхл. Турн хәра ай әвие щикұш тәтлясы, тәп щәта Людмила турн ән сәврәс – ай няврем юнтман вәс.

1972-мит одн Людмила аңкаңкел әнтәма йис, щит пәты Ани-сья Ивановна икел Виктор Никитович Молданов па кимит Валентина әвиел пидә Тәк кэрта вәлты-хотды касәлдәс. Тәкн Молдановәт хоттел әх ям арат мис па дов тәйсәт. Щит пәты кашәң лұң вәншәка ювум әвәңн турн хәра тәтляты питсийнән.

Ашкола оләт олґаңаң Людмила Васильевна щиты лупәс: «Ашколайн мет сәмәңа ма кәт вәндтәтыхуятнәнтайсум. Щит Наталья Петровна Рябчикова па Деомид Андреевич Ярлин. На-талья Петровна мұңев



Тыңаң аңкиел Ани-сья Ивановна

рұш ясаңа па литерату-рая вәндтәс. Лұв дявәтты ән па хошәс, иса нявлак неңа вәс, мұң лұвед шеңк мосман тәйсәв. Деомид Андреевич ищи шеңк ям ханнехәя вәс. Лұв химия урок така тәйсәлә. Тәмхәтл вәнты мұң тәм кәт ханнехуятнән нәмләлұв, ән па юремәллұв. Мұң классәв вәндтәты неңа Любовь Андреевна Ануфриева (Фролова) вәс. Лұв мұнев так әшн тәйсәлә».

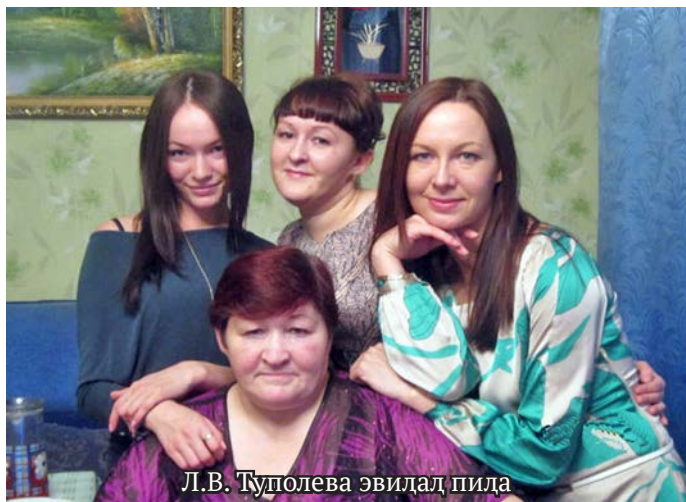
1976-мит одн нивәд класс етшуптумәд юпийн айлат не Ёмвоша меду-чищая вәндтәйлты мәнәс. Хәлүм ол Людмила мир лекшитты неңа вәндтыләс. Лұв ясәдл ширн, училищайн кен вәс, вантә, ашколайн

ханты әви кашәң урок-лама тәйсәлә. Медучили-ще етшуптәты едпийн, вәндтәты хуятәт ләңхасәт, ләдн Людмила елды Тю-меньвошавәндтәйлтыат мәнәс. Айлат не тохтұра йиты ищи ләңхәс. Ро-ман, аңкел сәмд мәша йис, кәт тылаш мәр лұв пәдъничайн уләс. Муй ширн аңкел щиты хайты? Щит пәты медучили-ще етшуптумәд юпийн айлат ханты не Сұмәтвош пәдъницая рәпитты кит-сы.

Ипұш Людмила Васи-льевна Полнавәт кэрта Света Кондина ләйңәл хуца мойна мәнәс. Якты хәрн айлат не Анатолий Туполев пидә вәтәңа йис, еша вәс па лұв икия



Р. Загородняя па Л. Туполева



Л.В. Туполева әвидал пидә

мәнәс. Поднавәт кәртән хә Анатолий Романович Сүмәтвошн вәлтәй Һә ләнхәс, щит пәты Людмила Васильевна пилыел хуца Поднавәт кәрта юхтәс.

Кәртән пәдъничайн леккара рәпитты тәхи антәм вәс, щит пәты хәнты не ай вухсарәт енмәлты тәхия рәпитты вохсы. Әхәт кәща хотн рәпитты ими Л.И. Бурлакова лупәс, хуцы хәтл мәр пушхиет лавәлты хотн леккәр хәннәхә мосл. Щит пәты Людмила Васильевна садикн рәпитты питәс. Олаң пурайн леккәра, шәдта пенсияя мәнты вәнты нявремәт лавәлты па вәндтәты неңа рәпитәс.

2010-мит одн Людмила Васильевна рүтыщәты мәнәс. Ешаюлнвәс, шәдта Поднавәт кәрт кәщайн лүв музея рәпитты вохсы. Интәм вәнты хәнты апрәң имие щәта ши рәпитл. Ши олаңән Людмила Васильевна щиты ястәс: «Муйкәм әр тайлүм, щикәм ши рәпитлүм. Мүң йис пурмәсәт шавиман тайты тәхи кәртән күлупн тайлүв. Музей хотәв щикүш ай, тәп щәта арыс-ыс пурмәсәтальман сыр-сыр вандтупсәт ләщәтсүв. Кәртән мир, мойна юхтум хәннәхуятәт юхәтләт, вантләт, дыведа ям па әмәш. Ши тумпийн күлупн рәпитты неңәт пидә сыр-сыр емәңхәтләт, вәйтәнтупсәт ияха ләщәтлүв. Тыләщ поры верлүв, вурңа имев емәңхәтл постәлүв, вәна пелка ювум хуятәт емәңхәтл па па вәйтәнтупсәт иса верлүв».

Людмила Васильевна Анатолий Романович пидә хәдүм эви енмәлдсәңән. Вән эвән – Анна, хоттел әхләд пидә Ростов-на-Дону вошн вәд па телевидениян айкеләт ләщәтты неңа рәпитл. Кимит эвән – Наталья, икел пидә Поднавәт кәртән вәд, кәт няврем енмәлтәд. Лүв хәтл мәр нявремәт лавәлты па вәндтәты

неңа рәпитл. Щитумпийн Шадринск вошн заочной щирн вәндтәйл. Хәдмит эвән – Елена, Емвошн леккәр неңа вәд.

2000-мит одн Людмила Васильевна Ани-сья Ивановна әңкиел Тәк кәрт эвәлт Поднавәт кәрта тәслә. Вәна пелка ювум имие тәм од вәйт дор тыләщн 79 ода йил. Поднавәт кәртән нявремәдән хотн дәтсы, юдн йиңк, газ па иса мосты утәт вәдләт. Вән хотн Ани-сья Ивановна ателт вәд. Айдытева шәшийл, пүт кавәртәд, ан-сән люхитәд. Итәх пурайн тәйтты омәс. Шәдта пиршамум имия духн кәсты па ай пушкан эвәлт есәлты немпи кәсупсы вантты шеңк әмәш. Людмила тынәң әңкиел вантман тайләдә, кашәң хәтл лүв хотла юхтәйл па муй верн иса нәтл. Ши тумпийн ванкүтлы Людмила Васильевна әңкел ентум па тыюм хәнты мир пурмәсәт вандтупсыя тәд. Ши хурамәт пәты Ани-сья Ивановна ишәк непекаәтн па мойлупсәтн катлуптәды.

Людмила Васильевна Валентина ай апщел Сүмәтвошн вәд. Ин лүв ищи пенсия вүша йис, тәп тәмхәтл вәнты Сүмәтвош пәдъничайн леккәр неңа рәпитл. Тәм каркам па апрәң хәнты имие кашәң кәртәңхәннәхәмавәлдә.

Тәм од ай кер тыләщ яңмит хәтәдн Людмила Васильевна сема питум хәтл вүш эвәлт 55 од постәты питл. Щит пәты, мүн, «Хәнты ясәң» газетайн рәпитты әх, лүведа вүща ясәт китлүв. Уяңа, пищәңа, тәдәң күрн па тәдәң әшн хоттел әхләд пидә елды ат вәд! Ищиты апрәңа шуши мир култура верәт елды ат тәд па айлат хуятәт, ай нявремәт ши йис верәта ат вәндтәд.

**Ирина
САМСОНОВА**

Кәсты пәты юхтыләс

Русскинской кәртән вүдәң, вой-хүд велпәсләты әх емәңхәтл пурайн ма хәнты ими Клавдия Григорьевна Покачева пидә вәйтәнтәйдсум.



Олаңән лүв хоттел әхләд олаңән путәртәс. Лыв вән семьяел хуцы яртәң няврем енмәс, ин тәп лапәт хуят хәщәс. Клавдия 1973-мит одн сема питмәд. Вәна ювмәдн лыв худыева вүт кәртәтн вүды тайман вәдтыпитсәт. Ветолухды ащел сурма питәс, әңкел ин 78 ода йис.

– Сыры әңкәм-ащем пидә Русскинской кәрт пүңәдн вәдмевн вера нүшәяңа вәсүв, шимд вүды тайсүв. Шәдта елды Тром-Аган кәрт пелы касәлдсүв, айдытева вүды аршәк тайты питсүв, – лупәс Клавдия.

Клавдия әшкола етшуптумәд юпийн имухты икеңа йис, икел немд Альберт Николаевич Покачев. Тәняд лүң вәйт дор тыләщн ияха хәншәньщман хәтл вүш эвәлт хәс од постәсәң. Вет няврем эвәлт кәтәңән антәма йисәң. 2012-мит одн и пухл машинан-найман па машина хойс, хүв мәр пәдъничайн уләс па щәта антәма йис. Светлана вән эвел икеңа йис, әтелдә вәд, Милана-эвиел лапәтмит классән, Радикл – хәтмит классән

вәндтәйләңән. Милана әшкола етшуптәты юпийн елды вән непекаәт ииты ләнхәд.

Клавдия икел пидә вүт кәртән вәдләңән, хәдүмъяңкәм вүды тайләңән. Лыв вүт кәртәд пүңәдн, 8 километра вүшн питы вуй вүты щүңкәт омәсләт. Кашәң олшәхәр шимда йил, лыв ән па вәдәт, хута вүләт лавәлты питләт. Кашәң хәдүм тыләщ мәр мүй илпи питы вуй вүты тәхи эвәлт нәтупсы вух еша вүдәт. Ши олаңән Клавдия Григорьевна щиты путәртәс:

– Тәм пурайн и хуя-та тәп кәт щурәс шойт вух мәсы, «Кашәщты непеке» щирн и хуята – няд щурәскәм шойт сухуптәты мосл. Ши тухадпи няд од мәр ипүш «Бурән» мәды па түтәң йиңк 12 пәщка, тәп щит мүйнева ән тәрмәл.

Ши тумпийн Покачев хоттел әх хүд велпәсләләт, воньщүмүтәт әкәтләт. Щитәт Сәрхәнд вошәң, Ным Сартым кәртән мирн ләтдәйт, ши вухәт унтасн вәдләт.

Покачевәт хоттел әх юхи хәшум 3-4 од Русскинской кәрта вүләтн кәсты щира юхтәйләдәт. Клавдия лупәд:

– Русскинской кәрт вәнты 120 верста, щив хүв мәнты, шеңк вева йилүв. Мүн вүдылүв сыйды тәхийн вәдләт, мир эвәлт шеңк пәдләт. Щирн ма така нәмәслүм, пойкшәлүм, ләдн мин икәм пидә тәса ат кәссумн.

Юволаңән ма дынана «Пайды әш!» ям ясәң луплүм.

**Людмила
ШУЛЬГИНА**

«Первая мировая война в жизни югорчан» – тӕмӕш немуп непек тӕм ванӕн ӕтӕс. Ши ут Служба по делам архивов Югры, окружной архивн рӕпитты ӕх па Леонид Струсь дӕщӕтсӕт. Тӕнлуп тыдӕш кинимит хӕтӕдн архив хотн ши киника мира вантӕсы па ай павӕтсы, муй щӕта хӕншман вӕд.

Одӕн мӕвтӕд далъ одӕнӕн киника ӕтӕс

Ушайис, щӕта Одаңмит мӕвтӕд далъ янхум ӕх немӕт хӕншсыйт, хуйтат Самаровской, Филинской, Кондинской, Меньше-Кондинской волостят Тобольской уезд ӕвӕлт вӕсӕт. Тӕдаңтелн мӕн мӕвев ӕвӕлтдалъ хӕра 2504 хуят тӕсы. 2014-мит одн уша версы, Ялуторовск вошн «Бюро учета потерь на фронтах Первой мировой войны 1914-1918 гг.» немуп непек вӕд, щӕта 7 миллион мултас далъасум ӕх немӕт хӕншман вӕлдӕт. «Первая мировая война в жизни югорчан» немуп киникайн 1870-кем хуят нем хӕншсы, ши тухӕлпи щӕта итӕх ӕх хурӕт палыв пищмайлад вӕлдӕт.

Архивной Служба немуп тӕхи кӕща не Людмила Сажаева лупӕс: «Леонид Струсь шеңк лӕнхӕс, дӕдн Одаңмит

мӕвтӕд далъ одӕнӕн тӕм йис мир уша ат версӕт, щит пӕты тӕм киника хӕншты нумӕс павтӕс. Щӕлта архивн рӕпитты мир, ши далън вӕлуд ӕх рӕтӕт ашидал одӕнӕн ай павӕтсӕт па хурӕт мӕсӕт. Киника ӕсӕдтыт областной дума депутат Сергей Козлов вухн нӕтӕс. Ширн, ар хуят ӕрн тӕм непек ӕсӕдтытывӕс». Лӕв юпедн **Нина Отто** ясӕн вӕйляс, ащел мӕвтӕд далъ тухӕлпи гражданской немуп далън далъасӕс. Советской дащ вӕлуд пурӕйн лӕв немхуята ӕн лупӕс, хуты Одаңмит мӕвтӕд далън офицера вӕс, далъасты лӕмӕтсухд ащелн мӕв илпия шависы, дӕдн кӕртӕн ӕхн щитд ад шивалӕсы. **Ольга Ермолина** ими Поликарп Спиридонов ащел одӕнӕн путӕртӕс: «Вӕн лӕмашипа ши ӕха, хуй-



таттӕм киника дӕщӕтсӕт. Худсаты ма дӕдн интум уша версум, муй тӕхийн ащем далъасӕс? Сыры немхута Одаңмит мӕвтӕд далън вӕлуд ӕх одӕнӕн ӕн путӕртсы. Ащем тӕп

йайдала далъасум верд одӕнӕн ай павтӕс, мӕнӕва немӕдт ушӕн ут ӕн лупӕс. Сыры йисн далъасум ӕх ши одӕнӕн путӕртты пӕлдсӕт, щикӕш ащем далън унтер-офицера йис па пушканӕн мойлӕсы, щитӕдн хӕншман вӕс: «За безупречную службу Царю и Отечеству». Дӕдн касна хота ад омӕссы па немхуят пушканд одӕнӕн ӕн вӕс, вӕн пухд пида мӕв илпия хӕнӕтсӕдлӕ.

Ма лӕнхалуд, дӕдн кашӕнод Одаңмит мӕвтӕд далън вӕлуд мир одӕнӕн ӕшколятн ӕвета-пухӕта ӕт путӕртсы. Мӕн вӕлтӕв нӕпӕт ши вер па далъасум хуятӕт нӕмты питлӕв па лӕнхалӕв, дӕдн нывремлӕв па хидилылӕв иши ши одӕнӕн иса ат нӕмдӕт».

**Реональда
СУРЕЙСКАЯ**



Якутия мўвн енмум хэ

**2006-мит од вўш эвэлт
вэн кер тыдэщн Москва
хон вошевн Михаил Васи-
льевич Тодышев унтасн
«Увас мўв ташат» немпи
тынесты хэр па арәң-якәң
вандтупсы дэщәтты питсы.**

«Увас мўв ташат» вандтупсы арсыр тәхетн яма вәды. Тыв Россия хўваттйин 28 мўв эвәлт увас мир культура па йис верәт яма вәты нядсот мудтас хәннехә юхтылдәс. Тәм вән тынесты хәр па арәң-якәң вандтупсы «Абориген Экспо Тур», «Увас мўв па Дальний Восток ассоциация», «Батани» немпи мўвтәд тәхи па шуши мир общинайт тәхи ёх нәтупсәтн дэщәтты. «Увас мўв ташат» – щит шеңк вән вандтупсы. Щит пәты тәта рәпитты хуятәта апрәңа па каркама рәпата тәты мосл.

Тәмхәттл ма нынана и шимәщ апрәңа рәпата педасәмәңхәннехә оләңән айкел тәты дәңхалум. Щит Москва вош «Абориген Экспо Тур» тәхи кәща дәңкәр айдат хә Спартак Леханов.

Спартак Якутия мўв Нерюнгринской район Иенгра кәртән сема питәс. Аңкел – Фаина Матвеевна, эвенк мир эвәлт вәд. Лўв хон Петра вош А.И. Герцен немпи университет юпийн ар од мәр рәт ашколайн нявремәт вәндтуман рәпитәс, щит күтн па научной непекәт хәншәс. Ащел – Борис Дабацыренович, Бурятия мўвн енмум хуят. Лўв ищи ашколайн нявремәт увас мир

өрәщты кәсупсәта вәндтәты хуятә рәпитәс.

1994-мит одн Спартак пухие ашколая мәнәс. Айтелн лўв юх сохл әхтйин каврум карты щўңкән хурәт хәншты вер сәмәңа тәйс. Әхәт увас мирәт өрәщты верн (рўщ щирн «вольная борьба»), яртъяң класс вўша ювмадн «волейбол» юнтута питәс.

Ашколайн пухие рәт ясәң па литература па английской ясәң мет яма тәйс. Мосәң щит пәты ашкола юпийн лўв ипуляң кәт тәхия непеклад китсәдә: М.К. Амосова немпи Якутской государственной университета па Санкт-Петербургской А.И. Герцен немпи вәндтйылты тәхия. Әхәтшәк уша йис, хути нумсәң пух кәт тәхия вўсы. Спартак хўв ән нәмәсәс, алпа, сәмәдн рәт ясәдл ванән вәс. Щит пәты айдат хә А.И. Герцен немпи института мәнәс.

Щәта вәндтйылты пурайл оләңән Спартак лупәс, хути щит сорни олдәл вәсәт. Вантә, тәм пурайн хәннехәдыпи нумәсәдл, едды вәдты щирдал тўңщирәңа йиләт. Апрәң хә айдат вәндтйылты ёх тәхия лўнман вәс. Щит пәты лўв ипўша сыр-сыр вәйтантупсәт, лўнтупсәт, вандтупсәт па емәңхәттл дэщәтты нәтәс.

2008-мит одн Спартак «Сказуемое в эвенкийском языке» немпи дипломной рәпата «вет» оцәнкая мәс, щәдта аспирантура вәндтйылты вўсы.

Щит юпийн айдат хә Москва вош «Абориген Экспо Тур» кәща пидә вәтәңа йис. Әхәтшәк Спартак тәм тәхи кәща дәңкәр хәя пирисы. «Абориген Экспо Тур» тәхи ёх сыр-



сыр вандтупсәт па вәйтантупсәт дэщәттләт. Мет вудаңа «Увас мўв ташат» немпи тынесты хәр па арәң-якәң тәхи вәд. Тыв Россия мўв Увас мир па Дальний Восток эвәлт хәннехуятәт әктәщийлдәт. Дыв увас мўвевн-йиңкевн вәдты арсыр летутәт, ёнтум па верум дәмәтсүхәт, пурмәсәт, хурамәт па па арсыр әмәщ утәт тәдәт. Щитумпийн увас мир арәт, якәт, йис па йилуп щирн ёнтум дәмәтсүхәт адыдәт.

Ёмвош округ оләңән Спартак щиты лупәс: «Югра мўв кашәң од ташәңа па хурамәңа вандтасл. Тәта сыр-сыр суләң па полт юх пәсәңән щәңхитум мухсәң, вән мевты, сурәх, кәри, вўнш, сорт, дар, щәпар хўдәт; арсыр воньщўмутәт - хумәсвәд, сәвупсы, тохтәңвәд, вўрты воньщўмут; вәнт войт нюхи - вўды, кўрәң вой, пўпи вуй; нохәр сем; сыр-сыр вой сух - нюхәс, даңки, кәти вәнш, вәнтәр, вухсар, вўды сухәт; арсыр сорәлтум па панка щирн дэщәттум тулхәт вантты па дәтты рәхл. Ма щиремн, мет яма воньщўмутәт, тулхәт па нохәр семәт дәттлйит. Щит шеңк ям! Яха юхтум мир күтәдн путәртләт, вантләт, муйсәр пурмәсәт па мирәт тәсәт. Вантә, мет вудаң вер, дәдн дыв сәттәдә вер тәйты увас хуятәт вердәд едды яма ат йисәт. Дәдн, дыв дэщәттум пурмәсәдл па вәнтән әктум сыр-сыр летутдәд аршәк мирн ат дәтсыйт».

2014-мит одн нумсәң айдат хә государственной верәт уша верты пәты Российской Академия вәндтйылты мәнәс. Щитл етшуптәты юпийн апрәң хә государственной тәхия рәпитты мәнл, дәдн увас мир нўшайт, давәрт сўртәт яма тўңматты.

Ирина САМСОНОВА



Шахматн юнтты вухаль хэ

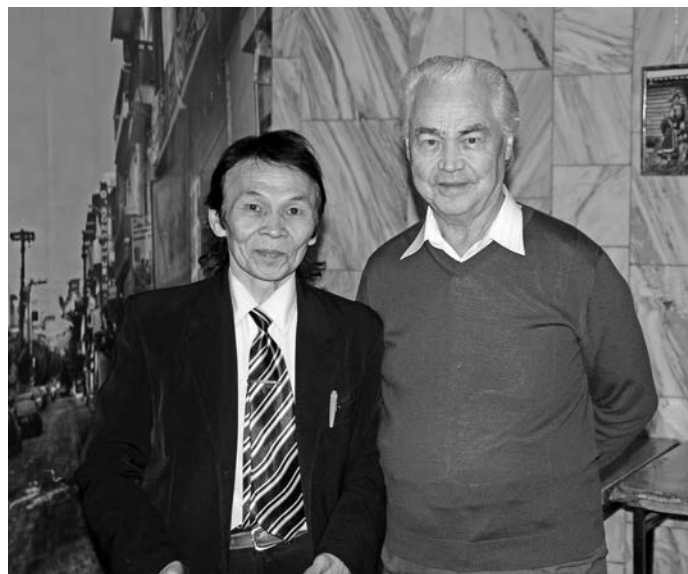
Вэнтэ, кэд лотэ, түвэ па арсыр юханэ кутн Евра немпи вухаль кэртие вэд. Ши кэрт пэд реп рүва оләнән Евра юхан нумпийн катра телд омсэс. Немүлды хәннехэ тэмхэтл түңширәңа лупты ән веритл, хән ши тәхийн хүд па вой ведпәсдәты хуятат вэдты-холты питсәт. Тәп 17-мит нәпәтн Россия мұв йис непекәт хуши хәншмән вэд, хути Конда мұв вухаләт Кев пеләк эвәлт юхтыйдты рүшәт эвәлт сыр-сыр карты пурмәсәт сәмәңа дәтсәт. Хүв кутәтн шимәш верәт пәрсәт, ар вухаль әх йилпа тәм мұвн сема питәс, енмәс па, рәт хуятлад ити, худыева хүд па вой ведпәсдәты унтасн елды вэдты-холты вүянтсәт.

Шимәш шик вэнтәт кутн омәсты Евра немуп вухаль ай кэртиенән мет давәртәң па шәкәң Вудәң далә едпийн хүд ведпәсдәты хэ хоттел әх хотн ай пухлеңкие сема питәс. Әңкелдн-ашелдн лүв Валентин немнмәсы. Ашел ши шосн па хэ хуятат кутн даләсты тәсы. Шит пәта әңкелдн па ныйдалдн иса айтелдн енмәлдсы. Ай пухлеңкия вера әмәш вәс уша павәтты, муйсәр хәннехуятат кутн лүв вэд, муй пәта вэнт хуши арсыр хурамәң вэнтюхәт енумләт, муй ширн Евра юханән йиңкныкды педә мәнәл, муй пәта па муй унтасн кевәт тывсәт, муй хурасуп тухләң войт па вэнтвойт тәм нуви тәрум идпийн вәдләт. Итәх пурәйн пухлеңкие шимәш нумәсн юхтыйдса: «Ма ләдн тәм хурамәң сема пугитум увәс мұвиет тәдәңтелдн нуви непека нух хәншсем па ма пидема вэдты хоттел хәннехуятдама мойдасем». Тәп ши далә пура оләтн лүв немүлды одюп муй хәншты юх ишипа ән тайс. Ешавәд, Вудәң далә сухәнты едпийн, ашел шәңк така мөшмәлдсы па шит пәта юхи рәт мұвәла ямсыева лекшитты китсы. Ши пурәйн, мөшәң парты пеләк әшәдямәшәк ювмәл кутн, лүвай пухлеңкелпида хүд ведпәса яңхты питәс. Ин Валентин Михайлович Молотков йисәң-нәпәң хәннехуята йис, арсыр

мұвәт-йиңкәт араттелдн яңхәс па ишипа ямсыева нәмләдә, муй хурасуп вүяң түв хүдәт, мевтәт па вән сортәт лүв ашел ведпәсдәс па колхос планәт текнуптәс. Тәм юхи хәшум оләтн, вәнтә, шимәш вән хүд ләваса еша павәтты ишипа ән веритләң. Хүд па вой иса-иса вера нұшәя йис па итәх шосн лүвәл катәлдты ишитты закон ширн ән рәхл.

Шиты вәдтәл-холтәл мәр ай пухлеңкие әңкелдн-ашелдн Ягодной кәрта интернат хөта тәсы, хута лүв әшколайн вәнтлйдты питәс. Еша әхәтшәк ши кәрт эвәлт Нахрачи кәрта (ин юхи хәшум оләтн лүв Кондинской воша йис) елды лапәтмит класс вүш вәнта вәнтлйдты мәнәс. Әшколайн Валентин «рифма» немуп ясәң шәңк әмшәа тайс. Итәх пурәйн лүв арсыр вевтам муй ям верәт оләнән стихәт хәншты дәңхәс. Тәп немүлды пухлеңки путрәт эвәлт түңширәңа ән патывәс. Шит верюкәна ай пухлеңки шахматн юнтты вүянтәс па шәңк сора шимәш юнтупсыуша павәтсәлә. Әхәт, вәнәшәк ювмәлдн, Валентин шиты нәмәсты питәс: «Хән әшкола етшуптәлүм, еша әрәңа-шомәна йилүм, вәлүпсем хүватн ишипа мулды ям вер ма Евра кәртәң хәннехуятдама па рәт мирема верлүм».

Елды вухаль хә Валентин Молотков институтән



вәнтлйдәс па ши тәхи етшуптүмәл юпийн на-правления ширн Казахстан мұва Целиноград воша рәпитты кәшәйтн китсы. Ши хүв мұвн, рәпата вердал дәшәттәл юпийн, айдат хә кашәң етн рүтшәты тәхийн па хә хуятат пида шахматн юнтәс. Мосәң, шит пәта елды арсыр шахматәң кәсупсәтн немәсы я кәсты вүянтәс. Ар пұш лүв Целиноград вошн шиты кәсәс па имүлтийн шахматләты хәннехуятат кутән мет олән разрядән юкантсы. Ши вүш эвәлт Валентин мет сәмәңа шимәш кәсты шир тайты питәс па кашәң пурәйн неш илем кәсупсы лүв такләда ән вәс.

Муйкем арат ол мосәс лүвәла йилпа верүм нянь енмәлды тәхетн рәпитты па иши арат лүв вешката па яма вәс па рәпатайл верәс. Шәдта шимәш нумәсн юхәтсы, хути юхи рәт мұвәла мәнты мосл.

Тәта ши пурәйн арсыр мұв идпи таш амәртты тәхет версыйт, мәта утәт хуши Валентин Михайлович Молотков иши түңширәңа рәпитәс па шәңк ар әр па нумәс шивмәс. Тәп шахматн юнтты вер лүв, катра ити, шәңк сәмәңа тайсәлә. Урай вошн вәдмән па

мұв идпи таш кәншты рүшәт пәта хотәт омәсты тәхийн рәпитмән, лүв шахматләты кәсупсәта кашәң пұш яңхәс. Шимәш әмәш юнтты вер оләнән тәм вухаль хә хурамәң стихәт рүш ясәңән тәмиты хәншәс:

«Игра полна очарованья:
в ней радость,

горечь и мечты,
И бездна тайного

желанья,
стать чародеем красоты,
Блеснуть атакой и
спокойно в защите
тяжкой устоять,
В противном случае
достойно и руку рыцарю
пожать...»

Шахматн ушәңа-сашәңа юнтты пәта Валентин Михайлович кашәң пурәйн 1972 па 1973-мит оләтн Урай вошн кәсупсийн олән тәхет вүс. Ши тумпийн Емвошн иши оләтн мәнүм округ кәсупсәтн ишиты тәп кимит муй хәдмит тәхет холумтәс. Сәрханл вошн 1984-мит олн мет олән тәхи еша павтәс.

Еша әхәтшәк, 1990-мит олн, Валентин Михайлович Молотков округ Совет тәхи депутат хәя хәннехуятәтн пири-сы. Шимәш вудәң вер пәта лүв ямкем ар ол мәр хәнтәта, вухаләта па юрнәта арсыр дыв вэдты-

холты ширед ямсыева
тұңматты нётас. Мирәд
пида сыр-сыр нұшайт
лэщәтты юпийн, катра
иты, иса рұтыщәгы юка-
на ищиты ар кәсупсәта
шахматлұты яңхәс. Ван-
тә, мет әмәш па мосты
верәд ищи кұрұмн хайты
па әд щиты юремәты
лұв иса каш ән па тайс.
Щәдта пенсияя мәнмәдн,
лұв Тюмень воша хоттел
ёхдал пида айдтыева
касдәс.

Ма лұв пиләда тәм юхи
хәшум од сұсн Тюмень
вошн вәйтантийдсум
па путремәсум. Йисәңа-
нәптәңа ювум вухадь
ики шеңк сәмәңа лұв
рәт мұвәд ин тәмхәтд
вөнта тайләлэ, итәх пу-
райн, веритты кемн, иса
щив яңхәд па әмәш
стихәт хәншәд. Ас потты
тыләш кұтұпн 2014-мит
одн лұв 75-мит ола йис
па ищипа мұң округевн
мәнум шахматлұты Югра
мұв кәңа не мойлупсыя
юкәнтум кәсупсийн
юнтәс па олаң тәхия
еша-еша ән питәс. Ва-
лентин Михайлович Мо-
лотков кашәң шуши мир
хуята ям вұща ясәң мұң
газетаев хұват китәд па
вера ләңхәд, ләдн хәнтәт,
вухадят па юрнәт ищи-
ты сәмәңа шахматн юн-
ты вер ат тайсәт. Щит
пәта лұв тәмәш хурамәң
стих шәпие мұң ёхлұва
немасыя лұңтәс:

«Промчались стрижи –
годы юные,
И порой холодеет душа:
Зачем я гонюсь за
фортуною –
Не сговорчива ведь
госпожа.
Но в какой-то вдруг
благодатный миг
Возвращается добрая
страсть:
Снова я пишу для
кого-то стих,
Снова чувствую шахмат
власть...»

Владимир ЕНОВ

Хурн: В.М. Молотков
па Л.А. Лар Увәс мир
емәңхәтлұт порилұты пу-
райн Тюмень вошн.

Болчары әшкола 120 ола йис

*Болчары кәрта яңхемн әшкола кәңа
ләңкәр не Татьяна Михайловна Фили-
монова пида вәйтантийдсум. Лұв ай тәс,
муй ширн әшколайн арсыр верәт мәнләт,
муйсәр нұшайт щәта тайләт.*



Интәм Болчары кәртән
2100 хәннәхә вәл, дыв
кұтәдн 398 – хәнты, 46 –
вухадь па кәт юрн хуят.

Мет сыры Т.М. Фили-
монова айкөд тәс, хуты
120 мұдтас олюхды Тәрум
пойкщәты хотн нявремәт
вәндтәты питсыйт. Катра
әшкола олаңән Татьяна
Михайловна лупәс: «Со-
ветской лаш пурайн хұв
мәрәшкола омәссы, 1969-
мит одн олңитсы, тәп
1979-мит олңетшуптәсы,
щит пәты әшкола вев-
тама версы, дыпийн
ищки вәс». 1989-мит ол
вәнты әшкола пұңәдн
интернат вәс, щив Алек-
сеевка па Сорни Кама
кәртңән эвәлт нявремәт
тәтлјәсыйт. Вантә, щи
кәртңәннән эвет-пұхәт
тәп 4-мит класс вәнты
вәндтјәдсәт. Әхәт Алек-

сеевка кәрт ләп тәхәрсы,
Камахуша 11-мит классәң
әшкола омәссы».

Елды лупәс: «Мұң
әшколаев немәлт пу-
райн «национальной»
нем ән тайс, тәп хәнты
ясәң па Увәс мир литера-
тура урокңән иса пурайн
тәсыйңән, яң ол юхды
тәптәты ән питсы. Интәм
кәртән муртәң хуят рәт
ясәң тайл».

Ин щи әшколайн
нявремәт тәп Югра
мұв история па геогра-
фия урокңән вәндтәләт.
А ш к о л а й н а р с ы р
кружокәт эвәлт щимәш
хәрәт вәлдәт, хута пушхи-
ет сәк кәрәтман хурамәң
пурмәсәт верләт, тун-
ты эвәлт арсыр хинтәт,
йиндәт па па утәт ёнтләт.
Якхәрн эвет-пұхәт хәнты
па вухадь якәт әмшә

вәндтәләт па емәңхәтлұт
пурайн мир ешәлт якдәт.
Нявремәт пәты хурамәң
ернасәт ёнтсыйт. Югра
мұв сема питум хәтд
елдийн илапәт мәр округ-
ев йис вәлупсы олаңән
вәндтупсәт, мирхотәт
лэщәтлұв».

2001-мит одн «Сель-
ская школа» немпи округ
поступсы ширн нядсот
няврем пәты йилуп
әшкола хот омәссы, щив
лұв 2002-мит ол олңитум
юпийн касәлдсәт. Иса мо-
сты тәм йис пурмәсәт,
йилуп компьютерәт
ләтсыйт, кәт компьтер-
ной хот йит версы.

Интәм Болчары кәртәң
әшколайн кәтсоткем
няврем вәндтјәд. Класс
хот йит дашкам, кашәң
няврем атәдт партайн
омәсд. И сменайн тәп
вәндтјәдләт. Немасыя
автобус тайләт, ләдн
нявремәт кәрт хұват
әшколая әкәтты.

Ин әшколайн 46
вәндтәты хуят рәпитәд,
иса учитель тәрмәд, ари-
ты вәндтәты щира му-
зыкальной әшкола эвәлт
вәндтәты не юхтјәд. Учи-
телят эвәлт ар хуят – Бол-
чары кәртәң хуятәт. Ям,
хуты әшкола етшуптәтәд
юпийн айлат ёх елды
непекәңа йиләт па юхды
рәт кәртәла керләдәт.

Т.М. Филимоно-
ва ям верәт олаңән
путәртәс. Нявремәт яма
вәндтјәдләт, яма ЕГЭ
мәлдәт, ванкұтды арсыр
нумсәң кәсупсәтн нух
питләт. Кашәң ол итәх
эвет-пұхәт сорни па
щел вух медаләт пида
әшкола етшуптәләт. Щи
юпийн худыева елды
вәндтјәдты мәнләт,
мосәң, и-кәт хуят имух-
ты рәпитты олңитләт.
Елды еша нұшайт олаңән
ай тәс: интернет вевта-
ма рәпитәд, щит пәты
ЕГЭ непекәт тухләң хопн
китдјәйт, щи тумпийн
компьютер ән тәрмәд.

**Людмила
СПИРЯКОВА**

Кят катра тәхи непека нух хәншыйңан



Тәм ванән «Торум Маа» пурмәсәт әкәтты па шавиты хотн Югра мұв дуваттыйн йис пура эвәлт хәшум емәң тәхет, юх хурасәт па па утәт давәдман тайты тәхи кәща хә А.Н. Кондрашәв айкел тәс, муй щирн дыв 2014-мит одн рәпитсәт.

Щиты мәнум од ван хәтлуптыдәш правитель-ства мирхотн путәртсы, государственной реестр непека кят катра тәхи нух хәншсы. Щит Манстәр район Шәншвош кәртән Новицкой шурәс хә вән хот (щит кят вән хотңан па кят ампарңан) па Сүмәтвошн катра шәкәң тәхи, хута вәтәң әх ша-

висыйт: А.М. Буторин па А.К. Буторина, А.Д. Карпова, С.П. Каропов, А.Ф. Гладков па В.Е. Гладкова.

Мосл лупты, хути интәм Югра мұвн йис пура эвәлт хәшум емәң тәхет, юх хурасәт па па утәт ияха лұңәтты ки – 5360 арат тәхия йил.

Ирина САМСОНОВА

Вудәң немн юкантсы



Нуви сәңхум вошн «Тумран сый» немуп шуши мирәт культура хот кәща неңа ар од мәр Надежда Борисовна Костылева (Русмиленко) вәл па рәпитл. Шив яңхемн, ма лұв пиләда вәйтәнтыйдсум па рәпата верләд олаңан иньщәссем.

– Надежда Борисовна, муйсәр верәт нын Нуви сәңхум шуши мирәт культура хотн рәпитты хәннехуятәт Культура постум од мәр ләщәтсәты?

– Тәм од арсыр культура щирн мәнты вәйтәнтупсәт рәпитты неңдүвпидаверсүв. Щиты верәнтты хәннехуятәт күтн рәпитсүв, сыр-сыр якты-ариты па монь-щты хотәт мир едпийн ар пұш вандәсүв. Щи утәт тумпийн, мет вән вера ма лұңәтлудм районәв хұватн вәдты ай кәртәт муй вошәт күтн

ләщәтум рәпатаев. Щит Культура ода постумән вәс па «Хотгел хуятәт күтн ямсыева па вещь-ката енмәлты айлат әх» нем тәйс. Щимәщ поступсы ләщәтты пәта мұң немасыя хұв тәхийн вәдтыайкәртәтатәмпұш яңхсүв, хута ин тәмхәтл вәнта хәнтәт вәдләт па вой-хұд вәдпәсләдәт муй па вұды ташдал давәлдәт. Юхи хәшум пурайн, ван-тә, шуши мир вәдупсы щирәт иса юремәты питсыйт. Щит пәта тәм пұш мұң хәнты хотгел хуятәт күтн рәпитсүв. Ма щиремн, тәп әңкет-

ашет енұмты айлат әх рәт ясәңа, арәта, якәта вәндтәты веритләт.

– «Хотгел хуятәт күтн ямсыева па вещь-ката енмәлты айлат әх» поступсы ләщәтты пәта муйсәр кәртәта яңхсәты?

– Щит пәта мұң Тәрумлора, Түкьякәңа яңхсүв. Кәсум вошн вәсүв па Вәдляхово йис кәрта лұң пурайн моторәң хопәтн тәтәдьясыюв. Кашәң тәхийн мұң ху-щева рәпитты неңәт сыр-сыр хәнты мирев пурмәсәң вандтупсәт муй якты-ариты хотәтадәсәт. Хән Ас хонәңан омәсты кәртәтнвәсүв, щәта вәдты неңдүв пида амп муй ош пұнәт эвәлт сүхмәт севты вәндтыйдсүв па хәнты хәншийн севәң вейт тыйсүв. Щәлта хурамәң не ернасәт щәшкан эвәлт вәньшсүв па иса әшн щит әнтсүв. Щи юпийн ай кәртәтн вәдтыәвет вәншәка ювум неңдүвн арсыр хәнши щәшкан эвәлт евәтты па тәса щитәт ияха әнтты вәндтәсыйт.

– Нуви сәңхум вошн па муйсәр верәт Культура од пәта ләщәтсәты?

– Культура одәв пәта тәта шуши мир нывремәт пидаарсырхурамәңхурәт хәншты вәйтәнтупсәт

версүв. Щи тумпийн мұң верәнтты неңдүв вошәң имилдүв пида сыр-сыр хәнты пурмәсәт әнтәсты щирәта муй сәк пида рәпитты вәндтыйдсүв.

– Муйсәр емәңхәтләт нын хущана рәпитты хәннехуятәт тәм мәнум одн пориләсәт?

– Кашәң олн мұң «Вұрңа хәтл», «Вұршәк хәтл», «Тыләщ поры» иса районәв дуватн ай кәртәтн вәдты әхлүв пида ияха пориләсүв. Щи пурайн мұң «Увәс хурамәт» тәхев мир едпийн арсыр якты-ариты хотәт вандтәс. Тәм хәшум лұңәң Ем-вошн «Хәтл мәнты щирн вәдты әх» вәйтәнтупсы мәнәс. Щи емәңхәтәдн мұң неңдүв ищи вудәң мойдупсы яма якты пәта холумтсәт.

Юводәңәң мосл лупты, муй щирн тұңширәңа па вещь-ката 20 мудтас од мәр шуши мир культура хуши рәпитты пәта Н. Костылева Югра мұвев кәща неңәң «Заслуженный работник культуры Ханты-Мансийского автономного округа – Югры» вудәң немн юкантсы. Щит пәта «Хәнты ясәң» газетайн рәпиттыхуятәт ямвұща ясәң лұведа китләт па ләңхәдәт, ләдн ищи-ты яма едды ат вәс па вещьката мирәл пәта ат рәпитәс!

Владимир ЕНОВ

Ханты ясәң вәнлталдүв

Тынаң нявремәт! Мосәң ханты нын вән хуятдән пида Аса муй юхана хўд велпәсләты яңхсәты. Тәмхәтл нын уша верләты, муй ширн хәнтәт хўдәт па хўд велпәсләты пурмәсәт немәтләт.

Хўд – рыба
Щорс хўд – морская рыба
Сорт – щука
Щухәр – щёкур
Сурәх – сырок
Нярки, дар – ёрш
Мевты – язь
Мәләң хўд – карась
Ев – окунь
Келши – сорога
Паннә – налим

Мухсәң – муксун
Сәх – осётр
Ай сәх, кәри – стерлядь
Вўнш – нельма
Пишьян – пыжьян
Локсы – пескарь
Меваль, семхўд – сельдь
Щәпар хўд – чебак
Лытуп – икра
Нәхшум – жабры
Нисәң – молоки

Торәх – плавник
Сом – чешуя

Хўд велпәс – рыбалка
Пән – гымга
Вар – запор
Холуп – сети
Тухәд – невод
Хўд велты (катәлты) – ловить рыбу
Хўд велты хә – рыбақ
Хўд велты әх тухәд талдәт –
рыбаки тянут невод
Хўд ванышты (эвәтты кеши) –
нож для обработки рыбы
Хўд пунты даращ – ящик для рыбы
Дыләң хўд – свежая рыба
Няр хўд – сырая рыба
Сорум хўд, юхәл – сухая рыба
Ясәңәт ләшәтәс Надежда ВАХ

Панне ики па вухсар ими

(Ханты моньш)



Имульты сўсн вәйт пеләк Ай Ас питәр хўватн вухсар ими тывелт-тухелт әл яңхәл. Щиты яңхәл кўтн сәй пан йиңк хушә ям луваткем вән панне ики шиваләд.

Я-а-а, вухсар имен хути муй, шеңк тарум па хурасәң воее вәс! Лўв иши кўрўмн сәй пан питәра навәрмәс, панне икен хушә вана хәтумәс па щиты ин хўд икен иньшмәслә:

– Эй, ики, ики, ма мудхәтл тәм пан хушә вәсум па хўд велпәсләты хуятәт путрәт хәдәнтсум. Лыв нәң олңенәң тәммиты путәртсәт, мәтты нәң шеңк тумайн па әл вәдты кашн велпәсә ән па питлән. Велпәс әх ширн, нәң тәм Ай Асәв хўватн сора тывелт-тухелт вәшийлдән па мәтты ки нәмудты хўдн муй войн нәхәлдты ән па веритдайн! Ма нәмәстемн, щиты и вер неш әнтәм. Нәң, ванта сәр, муй хурпи нәң нәмәр па шеңк кўд! Муй ширн нәң мәнем нәхәлдты веритдән? Тәм вәйт пеләк вәнтәм хуши ма мет нумсәң воя лўңтәслум па мет сора хәхәтлалум! Мудхәтл хути мухәйт

шикўш талтәдн нәңен ишәксәт, ма араттем нумәс па сора яңхты шир нәң иса ән тайлән.

– Па ма хути муй, – нәхмәс юхды пелә панне ики, – нәң, вухсар ими, щимәщ каш ки тайлән, хәлэвт хәтәдн мин кўтемн кәслумән. Щәха уша йил, мәта утев тәм Ай Ас вәйт пеләк мўевн-йиңкевн мет нумсәң па мет сора яңхты веритл!

Щи ясәңдәл пида панне ики дыялн така вушәмәс, йиңка мәртәс па юхи вәщәс. Юхи юхәтмәдн, панне хўд ики рәт әхләл ияхә әктәс па худыева нәмәсты питсәт, муй ширн хәлэвт хәтәдн вухсар имен эвәлт юхды ән хәшты па лўв нумпелә питты.

Хўв муй ван кўт панне хўдәт нәмәссәт. Щикиншә мет пиршәмум панне ики щиты әхләл пелә лупәс:

– Хәлэвт нын итн-итн Ай Ас пан питәр хўват вәщәты па нын эвәлтәна хўв кўтәтн ил вудыаты. Вухсар имен, ванта, щи тәхен эвәлт едды сора хәхәлдты питл, панне яйн ики па Ай Ас лепн йиңк хўват вәшты кердәл. Тәп лўв йиңка мәртәд па вухсар неңәл пида әрәшты питл, кимит, еша хўвн вәдты панне йиңк эвәлт нух ат етәд па така щиты ат ўвәл: «Эй, вухсар ими, ма тәта щи, ма нәңен ишипа сора-сора нәхәлдсем!»

Ешавәд хәлэвта щи йис па паннеңәт нух верләсәт. Лыв худыева и тәхия әктәшсәт па Ай Аспан питәра вәщәсәт. Щәдта хўдәт ямсьева хўв кўтәтн итн-итн йиңк хуши дольсәт па лавләсты питсәт.

Хўв муй ван кўт дыв лавләссәт, имультын хурасәң вухсар имен панне икен пида әрләд-шомләд артәләты щи юхтәс. Щитәдн кәсты питсәңән: вухсар войн сәй пан питәр хўваттака-така едхәхәдмәс,

панне хўдыен йиңка мәртәс па вәшты керләс.

Ин вухсар имен шеңк сора хәхәдмәс па, щиты хәхәлдәл ширн, щи хәлдәлә, муй ширн панне икен лўв едпелдн йиңк эвәлт нух етмәс па така ед ўвалтәс:

– Эй, вухсар ими, ма тәта щи, ма нәңен ишипа нәхәлдсем!

Ин вухсар ими щимәщ вер моштәд па мет така хәхәлдты пиньшәл. Хўв муй ван кўт лўв щиты сора хәхләс па Ай Ас пан питәр йиңк эвәлт па щи панне икен нух етмәс па тәммиты ед ўвалтәс:

– Эй, вухсар ими, ма тәта щи, ма нәңен ишипа нәхәлдсем!

Щикиншә вухсар ими, муй әр тайл, мет така едды хәхәлдты пиньшәл. Щи хәхләс-тәм хәхләс па еша вәд Ай Ас пан питәр йиңк илпи эвәлт па щи панне ики нух етмәс па така лўвела ўвалтәс:

– Эй, вухсар ими, ма тәта щи, ма нәңен ишипа нәхәлдсем!

Вантләдә вухсар ими, хути лўв хәлмит пўш панне икенәң юхи хайсы. Щитәдн кәсты щирл муйл вушкәслә па Ай Ас вәйт мўв пелка юхи хәшум әрләд-шомләд унтасн сора-сора едхәхәдмәс. Иса щи вўш эвәлт лўв панне икен пида ән па вәйтантыдәс па ишкашты верл иса юремәслә.

Йис хәнтәт щи вер оләңән катра тәммиты щи лупсәт: «Нәң сырыя верән ямсьева па тўңширәңә ләшәтә, щи юпийн велди ишканышә!»

Щи вўш эвәлт Ай Ас хәнтәт панне икен мет нумсәң хўда лўнәтты питсәл. Хўд велпәсләты рўшәт тәм хўдән оләңән тәммиты путәртийлдәт: «Панне хўдән шеңк вулик па еш мухты ил вулкумтәд па ед мәңл».

Ас хәнтәт йис әх путрәт ширн моньш хәншәс
Владимир ЕНОВ
Хур хәншәс Л.А. Лар

Рэт ясцев эрн вэлдүв

Ханты мўев дуваттын сыр-сыр мир вэл. Дыв арсыр мосты верат верлат. Итэх хуятат вошатн, кимит мир кертатн, хэдмит – вэнт шушетн капартлат. Тэп худыева дыв и рэт ясца тайлат. Па ши рэт ясцев эрн ханты мирев елды ши вэл.



Е.Л. Молданова

Касумкертанипелкадн юрн, и пелкадн ханты не Екатерина Леонидовна Молданова вэл. Лўв сема питас, хэн аңкел-ашел пакатн яңхсат. Эхат па Касума ханшлтасы. Ашел Леонид Андреевич Логаны – юрн хэ, аңкел – Мария Тимофеевна Молданова, ханты не, вўды

лавалты хуятнан вэсчан. Дын хўвн аңтэма йисчан. Екатерина и яй па кат апалнетайд. Дыв худыева талана вэлдат. Катя нивал класс вэнт Касум керт ашколайн вэндтыдас. Шалда Пулцават воша вой тохтура вэндтылдты яңхас. Тэп ши тахи аң етшуптаслэ, юхи манас, рэпитты питас.

Вўды тайты хэ хуша икия манас. Дын вўдет лавалман яңхлан, шит пата хошум дэматсух мосл. Екатерина мосты пурмасат иса лўв энтал. Вэнтан хошум сух такды вэлты шир аңтэм. Лўв модшанат, сэхат, вейт, пуркайт энтты хошл. Лўведа па ханты ернасат энтал. Юдн иса ханты ернасн яңхал. Там вер лўведа шеңк мостал.

Ма лўвел иньшассем, ханты дэматсухн керт



Ханты неңиет ияха вэйтантайлсат

хўват яңхлат муй аңтэ. Катерина юхды лупас, хути кертан аң яңхлат, тэп вэнтан ханты сух дэматлат. Модшан па вей такды талн харн яңхтышир аңтэм, имухты ишкийн потдыйн. Веңал иши ханты дэматсухн энтсалэ: модшанан, вейн, топарн.

Екатерина икел ханты Михаил Кузьмич Молданов Касумн музей хот лавалты хэя рэпитл. Дын эвие тайланан, лўв 25 ола йис. Эван хоттел эхдал пида Нуви санхум вошн вэлдат. Хилнеңан вет

талда йис, лўв хатл мар нявремат лавалты хота яңхал.

– Эвем рэт ясчанан путартты аңхошл, шикўш хэл, тэп путартты ширл аңтэм, – лупас Екатерина Леонидовна. Дын икисанан рэт ясчанан яма путартланан.

Ма там Касум имия ланхалум, газетаев мухты, ям вўша яснат китты. Талана, уяңа хоттел эхдал пида ат вэлдат па рэт ясчел па вэлупсэд ал юремалат.

Надежда ВАХ



У. Данилов верум хур



Катерина икисанан

Ханты ясанг (Хантыйское слово) №3 (3423), 13.02.2015

Соучредители
Дума, Правительство
Ханты-Мансийского
автономного округа – Югры
Издатель
Департамент общественных
и внешних связей Ханты-
Мансийского автономного
округа – Югры

Редакция

Главный редактор –
Решетникова Р.Г.
Телефон (3467)33-36-82

Заместитель главного
редактора – **Вах Н.И.**
Телефон (3467)33-24-02

Ответственный секретарь –
Новыхова Н.В.
Телефон (3467)33-24-02

Адрес редакции и издателя:

628011, г. Ханты-Мансийск,
ул. Комсомольская, 31
тел./факс (3467)33-17-52
E-mail: luima@ugracom.ru
Газета размещена на сайте
www.khanty-yasang.ru

Отпечатано:

ОАО «Тюменский дом
печати» г. Тюмень, ул.
Осипенко, д. 81-220.

Подписано в печать:

по графику 11.02.2015 г.
в 15.00.; фактически
11.02.2015 г. в 15.00.
Индексы **04393, 54393**
Тираж 2210 экз. Заказ **423**
Цена свободная

Газета зарегистрирована
Управлением Федеральной
службы по надзору в сфере
связи, информационных

технологий и массовых
коммуникаций по
Тюменской области,
ХМАО-Югре и ЯНАО.
Свидетельство о
регистрации ПИ №ТУ 72-
00796 от 23 января 2013г.
Мнение авторов
публикаций не
обязательно отражает
точку зрения
редакции.